

JUBILEJNO, 100. SREČANJE KNJIŽNIČARJEV NEMČIJE

Srečanje z naslovom *Knjižnice za prihodnost – prihodnost za knjižnice* je potekalo v času od 7.–10. junija 2011 v kongresnem centru hotela Estrel v Berlinu v organizaciji poklicnega združenja bibliotekarjev, informatikov, arhivarjev, dokumentalistov (Berufsverband Information Bibliothek e. V.) in Društva nemških bibliotekarjev (Verein Deutscher Bibliothekare e. V.) ob sodelovanju Združenja nemških knjižnic (Deutschen Bibliotheksverband e.V.).

Srečanja se je udeležilo več kot 4000 knjižničarjev in udeležencev drugih poklicnih usmeritev iz 42 držav in z vseh celin, iz Slovenije le dva sodelavca iz Izuma.

Srečanje nemških knjižničarjev je organizirano vsako leto, prvo srečanje je bilo leta 1900 v Marburgu. Obseg samega srečanja, raznolikost tem in zelo številčno udeležbo lažje razumemo, če navedemo nekaj osnovnih statističnih podatkov za leto 2010:

• število knjižnic	10.855
• število prireditev v knjižnicah	303.600
• število obiskov/dan	660.000
• število obiskov/leto	200.000.000
• število enot gradiva	362.000.000
• število izposojenih enot/leto	466.000.000

Veliko število knjižnic in razdelitev Nemčije na dežele je vplivalo na to, da se je v preteklosti ustanovilo več centrov razvoja avtomatizacije knjižničnega poslovanja. Najprej na nivoju posameznih večjih knjižnic, ki so se jim postopoma priključile knjižnice znotraj dežele, ali pa na osnovi skupnih interesnih (strokovnih) področij. Tako so nastala združenja knjižnic (Verbund). Zadnje desetletje pa se knjižnice in tudi združenja povezujejo na različne načine, da bi zagotovile boljši pretok in izmenjavo podatkov, racionalizacijo dela v knjižnicah ter večjo dostopnost podatkov za uporabnike knjižnic.

UVOD

Naslov srečanja *Knjižnice za prihodnost – prihodnost za knjižnice* predstavlja zahteve nemških knjižnic do družbenopolitičnih subjektov. Izobraževanje, informacije in znanje so osnove, s katerimi se ustvarja

prihodnost. Vseživljenjsko učenje, globalni pretok znanja, pretok informacij in tudi spodbujanje branja ter z izobraževanjem pogojena družbena integracija so aktualne zahteve sodobne družbe. Knjižnice in knjižničarji s svojim delom prispevajo svoj delež k izobraževanju in dostopu do znanja za vse sloje prebivalstva. Tudi v prihodnje želijo knjižnice sodelovati pri ustvarjanju sodobne družbe, ki temelji na izobraževanju in znanju. Za zbiranje in hranjenje znanja, posredovanje informacij, ohranjanje kulturne dediščine in razvoj novih metod izobraževanja morajo država, občine, univerze in druge pristojne institucije knjižnicam zagotoviti za to ustrezne pogoje tudi v prihodnosti.

Uvodni nagovor je imel predsednik društva bibliotekarjev (Verein Deutscher Bibliothekare – VDB) dr. **Ulrich Hohoff**. Nekaj misli iz uvodnega nagovora bi lahko povzeli v naslednjih točkah:

- Internet sicer ponuja dostop do ogromne količine brezplačnega materiala, vendar potrebuje znanost dobro organizirane knjižnice.
- Kdor se ukvarja z znanstvenim raziskovanjem, se ne more zadovoljiti samo z brezplačnimi viri z interneta. Potrebuje tiskano ali spletno dostopno znanstveno literaturo in informacije, ki so preverjene in odražajo aktualno stanje raziskav.
- Znanstvene (specialne, univerzitetne in fakultetne) knjižnice zato predstavljajo nujno potrebno infrastrukturo za znanost.
- Univerzitetne, fakultetne in druge strokovne knjižnice so v letu 2010 v Nemčiji za knjige, strokovne časopise in baze podatkov porabile 298 milijonov evrov. Čeprav je znesek visok, vseeno ne pokriva vseh potreb znanstvene skupnosti.
- Knjižnice se trudijo razširiti dostop do znanja, kar je tudi ena od tem posvetovanja (koordinacija nabave ob predvidenem krčenju sredstev, novi poslovni modeli znanstvenega publiciranja preko interneta).
- Knjižnice prilagajajo dostopnost katalogov in drugih storitev novim delovnim okoljem uporabnikov – kakšna bo vloga knjižnic v virtualnem izobraževalnem in znanstvenem okolju, kakšne so izkušnje, ki bi jih lahko povzeli iz socialnih mrež.

- Izobraževanje, informacije in znanje so elementi, s katerimi se bo gradila prihodnost.
- Večje podpore bo deležno digitaliziranje kulturne dediščine (knjige, dokumenti, filmi) in trajno arhiviranje znanstvenoraziskovalnih podatkov – predvidena je aktivna vloga knjižnic na tem področju.
- Izgradnja repozitorijev primarnih raziskovalnih dosežkov naravoslovnih ved je nujna, da bi bili rezultati teh raziskav trajno na razpolago širšemu krogu uporabnikov.
- Projekt "Deutsche Digitale Bibliothek" bo tehnična osnova za digitalizacijo gradiva v Nemčiji.
- Navkljub vsem novim tehnologijam pa bodo "originali" (zgodovinske zbirke, stare knjige, rokopisi in drugi materiali) še vedno pomembni, saj predstavljajo kulturno dediščino države.

PROGRAM SREČANJA

Program srečanja je obsegal 160 referatov, ki so dostopni na spletnem naslovu <http://www.bib-info.de/verband/publikationen/opus/berlin-2011.html>. Program je zajel naslednje teme:

- pridobivanje gradiva,
- obdelava in dostopnost,
- storitve, pridobivanje in posredovanje informacij, e-vodniki (angl. *e-tutorial*),
- hranjenje, digitaliziranje, arhiviranje,
- elektronske publikacije, elektronsko publiciranje,
- portali, virtualne knjižnice, OPAC, servisi za iskanje (angl. *discovery service*)
- menedžment, bibliometrija, stiki z javnostjo,
- gradnja in oprema knjižnic,
- pravo, politika, lobiranje,
- pospeševanje branja, knjižnica kot partner pri izobraževanju,
- poklic, izobraževanje, izpopolnjevanje,
- specialne knjižnice in njihove zbirke,
- knjižnice v medkulturnem sodelovanju,
- drugi referati in predstavitve.

V nadaljevanju prispevka povzemamo nekaj referatov.

PRIDOBIVANJE GRADIVA

Prehod iz obdobja tiskanih na elektronske medije pogojuje tudi spremembe pri zagotavljanju gradiva in dokumentov uporabnikom. Posledica spremembe oblike gradiva je, da se z vidika uporabnika loči knjižnica kot prostor od same zbirke, ki jo ima knjižnica za uporabnike, saj uporaba zbirke ni več izključno vezana na samo knjižnico. V obdobju tiskanih medijev je bila zbirka gradiva sinonim za knjižnico, v obdobju elektronskih oblik gradiva pa je knjižnica postala predvsem kraj za

učenje in socialno komunikacijo. Funkcija knjižnice za pridobivanje gradiva se v osnovi s tem ne spremeni, ni pa navzven to več tako izpostavljeno, kar v nekaterih okoljih že predstavlja eksistenčni problem knjižnic. Te spremembe se posledično odražajo v konceptu kooperativnega pridobivanja elektronskih oblik gradiva.

Nabava elektronskih vsebin je danes že običajna dejavnost vseh knjižnic. Potreba po vse večjem obsegu elektronskih vsebin vpliva na spremembo nabavne politike knjižnic, kar se še močneje odraža v velikih depozitarnih knjižnicah. Zagotavljanje trajnega dostopa do elektronskih vsebin za primerno ceno bo za depozitarne knjižnice ključnega pomena. Povečanje sredstev za nabavo elektronskih vsebin gre pogosto na račun sredstev, namenjenih za tiskane oblike. Pojavljajo se tudi vprašanja, povezana z obdelavo elektronskih virov.

Nekatere knjižnice omogočajo svojim uporabnikom dostop do online katalogov e-knjig, ki niso del zaloge knjižnice. Če uporabnik pošlje zahtevo knjižnici, se ta odloči, v kakšni obliki in na kakšen način bo omogočila dostop do iskanega gradiva. Razen nakupa gradiva v tiskani ali elektronski obliki ponuja tudi možnost časovno omejenega elektronskega dostopa posameznemu uporabniku. Ta model predstavlja uporabniku prilagojen nakup oziroma dostop do e-knjig.

OBDELAVA IN DOSTOPNOST

V hitro spreminjajočem se knjižničarsko-informacijskem okolju je kvaliteta bibliografskih podatkov odvisna od različnih pritiskov (zahteva po racionalizaciji, pospešen prevzem metapodatkov iz različnih virov, vedno večje število spletnih publikacij), zaradi česar se mora obdelava prilagoditi obstoječim metodam in katalogizacijski praksi.

Morebitni prehod na nova pravila RDA (Resource Description and Access), ki predstavljajo nov mednarodni standard za opis vseh vrst virov, ne predstavlja samo tveganja za konsistentnost podatkov, temveč tudi za samo kvaliteto katalogizacije, saj RDA občutno znižuje minimalne zahteve. Tem bolj pomembno je, da se usklajeno s potrebami in zahtevami uporabnikov definira in ohrani kvaliteta katalogizacije in tako zagotovi višji nivo, kot ga ponujajo Google in sorodni ponudniki.

Ne glede na to, ali bodo podatki dostopni v knjižničnem katalogu ali preko semantičnega spleta, morajo podatki zagotoviti dostop do npr. vseh naslovov določenega avtorja, vseh zvezkov določene zbirke ali vseh izdaj določenega dela. Zato moramo tudi obdelavi normativnih podatkov posvetiti veliko pozornost.

Zanimiv je bil prispevek dr. **Stefana Gradmanna** s Fakultete za Bibliotekarstvo in informacijske znanosti na Humboldtovi univerzi v Berlinu (Humboldt-Universität zu Berlin / School of Library and Information Science) o prihodnosti katalogizacije. Obravnaval je prehod od tradicionalnega pojmovanja, kot so katalog, katalogizacija, vnos, zapis, zaloga, dokument, informacija in iskanje, k novim pojmom, kot so podatki, agregacija, graf, generiranje metapodatkov, viri in kontekst, znanje, navigacija. Sprašuje se, ali dejansko stanje sploh ustreza novemu pojmovanju in če, v kolikšni meri. Ponudil je nekaj tez o prihodnosti "katalogiziranja":

- Mreža povezanih podatkov potrebuje metapodatke za opis in kontekstualizacijo objektov.
- Knjižnice in knjižničarji so predestinirani dobavitelji teh metapodatkov.
- Opisovani objekti niso več samostojne monolitsko zaprte celote, ampak so dinamične agregacije ali deli teh agregacij (razne podatkovne zbirke). Nikakor jih ne smemo razumeti samo kot del zaprtih zbirk ali zaloge.
- Ker so podatki povezani na spletu, ni več smiselno govoriti o katalogu.
- "Katalogizacija" kot dejavnost ima prihodnost, "katalogizacija" kot beseda pa ne.

HRANJENJE, DIGITALIZIRANJE, ARHIVIRANJE

Temeljna naloga knjižnic in arhivov je zagotavljanje primarnih virov za znanost in raziskovanje. Na področju spletnih publikacij pa se stroka sooča z novimi izzivi. Poleg že ustaljenih nalog, kot so izbor, obdelava in hranjenje gradiva, se pojavljajo tu še pravni in tehnični vidiki, ki se lahko rešujejo samo skupaj z avtorji, proizvajalci, informatiki in pravniki. Minljivost spletnih virov pogojuje zelo hitro reagiranje. Tej nalogi se v zadnjih letih posveča vse več nemških knjižnic. Med drugimi se je leta 2008 tudi Deutsche Literaturarchiv Marbach posvetil literarnim publikacijam na spletu in se tako odzval na vse večji pomen spleta kot foruma za publiciranje. S programom SWBcontent se iz več baz (Kallias, ZDB, Virtuelle Fachbibliothek Germanistik) iz zapisov črpajo podatki o spletnih blogih, spletni literaturi in časopisih in se nato arhivirajo v posebnem okolju "Literatur im Netz". Do sedaj je zajeto okoli 500 virov, od katerih se jih več kot 100 redno aktualizira. Za raziskovanje so prostodostopni na omenjeni platformi.

Prav tako se že več let v nekaterih večjih knjižnicah ukvarjajo z digitalizacijo knjižničnega gradiva. Leta 2007 se je na zveznem in deželnem nivoju začel projekt Deutsche Digitale Bibliothek (DDB). Predstavlja tehnično infrastrukturo za dostop do vseh digitalnih vsebin s

področja kulture in znanosti Nemčije. Cilj projekta je ohraniti kulturno dediščino in znanstvene informacije, jih zbrati v digitalni obliki in omogočiti prost dostop preko spleta. Portal bo za vse uporabnike dostopen leta 2012.

Projekt DDB je podprl tudi Svet za znanost kot najvišje svetovalno telo s področja znanosti, ki je priporočil digitalizacijo zgodovinske dediščine (knjige, dokumenti, filmi) in trajno hranjenje raziskovalnih podatkov. To pomeni, da se bo še povečala vloga znanstvenih knjižnic pri formiranju repozitorijev primarnih raziskovalnih podatkov naravoslovne znanosti. S tem bo zagotovljena trajna dostopnost teh podatkov.

V prvi fazi projekta želijo ustvariti osnovno infrastrukturo za poenoten dostop do sedaj že digitaliziranega gradiva, ki je v primerjavi z gradivom v fizični obliki po obsegu še razmeroma skromno. Zato je treba najprej definirati ustrezne organizacijske in finančne okvire za nadaljnjo digitalizacijo. Hkrati je treba zagotoviti ustrezna orodja za nadaljnjo strojno obdelavo digitaliziranega gradiva. Potekajo tudi aktivnosti, s katerimi bi ugotovili, kako bi v obsežne digitalizacijske projekte vključili tehnološka orodja, ki so nastala v okviru raziskovalnega programa THESEUS (<http://www.theseus-programm.de/>) in tudi orodja drugih partnerjev, da bi tako digitalizirane materiale nadgradili, vsebinsko povezali in jim s tem dodali novo vrednost.

Kljub splošnemu trendu k digitalizaciji v znanstvenih knjižnicah pa bodo "originali" še vedno pomembni, saj predstavljajo zgodovinsko pomembne zbirke, rokopise, knjige in materiale v drugih oblikah, ki so neprecenljive vrednosti. Ti materiali predstavljajo kulturno dediščino države in za ohranjanje tega gradiva morajo knjižnice zagotoviti ustrezne fizične pogoje za hrambo ter aktivnosti, povezane s konzervatorskimi in restavratorskimi posegi. Hkrati predstavlja to gradivo raziskovalni material, ki še ni v celoti znanstveno obdelan. Poiskati bo treba rešitve ter zagotoviti finančna sredstva za ohranitev in za nadaljnje raziskave te kulturne dediščine.

PORTALI, VIRTUALNE KNJIŽNICE, OPAC, SERVISI ZA ISKANJE

Poplava podatkov, ki smo jim priča danes, od knjižnic zahteva nove pristope in rešitve, da bi imeli uporabniki optimalno podporo pri svojem raziskovalnem delu. Kot najprimernejše so se pokazale infrastrukturne rešitve za posamezna raziskovalna področja, kar je kot cilj v svojem okvirnem programu opredelila tudi Evropska komisija. Projekt ESFRI (European Strategy Forum on Research Infrastructures) v okviru Evropske komisije predstavlja strateški instrument za razvoj integracije

znanosti v Evropi in povečanje njenega mednarodnega dosega. Kompetentni in odprti dostop do kvalitetnih raziskovalnih infrastruktur bo podpiral in določal kvaliteto aktivnosti evropskih raziskovalcev in tudi pritegnil pozornost raziskovalcev s celega sveta. Naloga ESFRI je podpora koherentni in strateško vodeni politiki dostopa do raziskovalne infrastrukture, kot tudi pospeševanje multilateralne iniciative, ki vodi k boljši uporabi in razvoju raziskovalne infrastrukture v EU in mednarodnem okolju.

Na osnovi teh dejstev se za združevanje informacijskih virov in uporabniško prijazno in učinkovito poizvedovanje gradijo spletni portali za posamezna znanstvena področja. Uporabniki od sodobnega portala pričakujejo hiter, enostaven in jasno strukturiran dostop do iskanih podatkov. Sodobne tehnične rešitve iskalnikov morajo zagotavljati hkraten dostop ne samo do lastnih podatkov (katalogi, baze podatkov), temveč tudi do podatkov iz drugih virov (na osnovi nacionalnih ali konzorcijskih licenc).

Težišče dela predstavlja povezovanje podatkov (angl. *linked data*), kjer se posveča največ pozornosti podatkom na spletu (kaj so zanesljivi in verodostojni podatki in kje jih najdemo), možnosti nadaljnje uporabe le-teh (prost dostop, tehnika), kompleksnosti podatkov (strukturiranost) in preprečevanju redundance.

Opravila, ki so potrebna za delovanje takšnih sistemov, zajemajo na eni strani ustrezno pripravo in obdelavo podatkov, kot tudi obsežno administriranje in upravljanje, kar se v mnogih primerih rešuje s konzorcijskim povezovanjem.

Predstavljeni so bili nekateri portali:

- DARIAH – raziskovalna infrastruktura za humanistične vede,
- ALBERT – portal je nastal kot projekt združenja knjižnic Berlin-Brandenburg in knjižnice znanstvenega parka Wissenschaftsparks Albert Einstein,
- DDB (Deutsche digitale bibliotek) – portal za kulturo in znanost,
- Meta-Image – portal za področje slikovnega gradiva (slikovno gradivo iz 61 arhivov),
- Europeana – portal za dostop do digitalnih virov evropskih muzejev, knjižnic, arhivov in AV-zbirk,
- HEIDI – portal za dostop do knjižničnih storitev UB Heidelberg preko mobilnika.

ZAKLJUČEK

Na letošnjem srečanju nemških knjižničarjev sta bila izpostavljena vloga in pomen knjižnic v novem informacijskem okolju. Poudarjeno je bilo novo pojmovanje obdelave gradiva in prihodnost kataloga v povezavi z drugimi viri podatkov, vse večji pomen digitaliziranja in zagotavljanje prostega dostopa do znanstvenih informacij. Tej novi vlogi in novim zahtevam se knjižnice prilagajajo s spremembami v organizaciji in načinu upravljanja, z uvajanjem novih tehnologij in z njimi pogojenem izobraževanju zaposlenih ter s povezovanjem v knjižnično-informacijske mreže oz. konzorcije. Le tako bodo knjižnice tudi v prihodnosti ohranile pomembno vlogo pri zagotavljanju in posredovanju kvalitetnih informacij v podporo znanosti in družbi kot celoti.

Aleksandar Marinković, Dušan Hanžurej